

**OVERIJSSEL IS
EEN RESULTAAT**

OVERIJSEL IS EEN WERKPLAATS

VERSLAGEN

EXCURSIE 10 JUNI

BESTUURLIJKE

NETWERKBIJEENKOMST 10 JUNI

VAKSYMPOSIUM 'DE KWALITEIT

VAN HET RESULTAAT' 16 JUNI

AtelierOverijssel

juni 2010

INHOUD

06	VOORWOORD
08	RESULTAAT
10	EXCURSIE
18	INTERVIEW ELLEN PEPPER
22	BESTUURLIJKE NETWERKBIJEENKOMST
28	INTERVIEW GEERT JANSSEN
32	VAKSYMPOSIUM OCHTEND
48	VAKSYMPOSIUM MIDDAG
54	UITGANGSPUNT EN PARTNERS
55	COLOFON

VOORWOORD

Twee jaar AtelierOverijssel zit er op! Om alle resultaten van studies, adviezen, debatten goed over te kunnen dragen, is er een toolbox gemaakt met de titel 'Overijssel is een....'. Een overstijgend perspectief waar plek is voor iedereen die zich betrokken en verantwoordelijk voelt voor de ruimtelijke kwaliteit in Overijssel.

Bijzonder aan AtelierOverijssel is dat het geen adviesorgaan is voor het provinciehuis maar voor de hele provincie. In de periode dat ik atelierleider ben geweest, zijn we vooral een leerwerkplaats geweest en hebben we veel energie gestoken in het verbreden van het netwerk.

De partners van het atelier (Het Oversticht, de waterschappen, Landschap Overijssel, Dienst Landelijk Gebied, Architectuurcentrum Twente en Kunst & Cultuur Overijssel) zijn zich in de afgelopen periode steeds meer eigenaar gaan voelen van het atelier en zullen vanaf nu inhoudelijk het atelier voeden, onder leiding van de nieuwe atelierleider Gerard Elferink, ex-wethouder van de gemeente Raalte.

Het meest heb ik genoten van de gebiedsdagen die we hebben georganiseerd naar aanleiding van ad hoc verzoeken van gemeenten, provincie, partners of maatschappelijke organisaties. Het is een gouden formule gebleken om – aan de hand van een actuele casus – samen met betrokken partijen te schetsen en discussiëren. Inhoudelijk gevoed door externe experts en geïnspireerd door te gaan kijken bij actuele praktijkvoorbeelden. De concrete resultaten zijn daarna opgeschaald naar adviezen die voor soortgelijke situaties bruikbaar zijn.

De activiteiten op 10 en 16 juni waren de finale voor onze equipe. Op 10 juni zijn we op excursie gegaan langs de resultaten van het atelier. Een besloten gezelschap van direct betrokkenen en gasten uit mijn landelijk netwerk van Mooi Nederland, IPO en collegae bouwmeesters/atelierleiders heeft genoten van de wijze lessen en inspirerende voorbeelden. De excursie eindigde in een bestuurlijke netwerkbijeenkomst, waar vooral de focus lag op de nieuwe college- en raadleden van de 25 Overijsselse gemeenten. Zij staan aan de lat om de ruimtelijke kwaliteit daadwerkelijk te realiseren, gestimuleerd en soms gestuurd door de provincie.

Op 16 juni stond de kwaliteit van opdrachtgevers en opdrachtnemers centraal in de Creatieve Fabriek in Hengelo. Daar was de voornaamste conclusie dat we staan voor een omslag in denken. De tijden van groei en ontwikkeling zijn voorbij. Het accent verschuift naar beheer, stellen van prioriteiten en zoeken naar andere financieringsbronnen. Geagendeerd werden: loslaten van teveel wet- en regelgeving omdat deze leidt tot middelmatigheid, ruimte voor de tussentijd en culturele programma's en aandacht voor continuïteit van opdrachtgever- en opdrachtnemerschap. De vakgemeenschap uitte veel kritiek op de aanbestedingsprocedures waardoor continuïteit niet meer is verzekerd en er aan de voorkant geen goede dialoog kan ontstaan over de gestelde opgave.

Ik hoop dat de resultaten van de twee jaar dat ik het atelier heb mogen leiden, bekijken en doorwerken in de hoofden van velen. Het was een intensieve en leerzame periode en ik dank iedereen die ervoor gezorgd dat het twee onvergetelijke jaren zijn geworden.

Hilde Blank
BVR Adviseurs en atelierleider AtelierOverijssel 2008-2010

RESULTAAT

Aanleiding

De lessen, aanbevelingen en resultaten van AtelierOverijssel, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit, stonden centraal op 10 en 16 juni 2010 tijdens verschillende activiteiten. Zij markeren de overdracht van atelierleider Hilde Blank (van mei 2008 t/m juni 2010) en haar tweede equipe, naar een nieuwe fase onder leiding van Gerard Elferink. Hiermee was juni 2010 een moment om terug én vooruit te blikken.

12 Adviezen

Een belangrijk eindproduct van de tweede equipe zijn 12 adviezen die in juni zijn gepresenteerd. Onder het motto 'Overijssel is een werkplaats', maken ze deel uit van een gereedschapskist voor alle betrokkenen bij ruimtelijke opgaven. Deze 'toolbox' is online toegankelijk via de website Overijsselis.nl.

De twaalf adviezen gaan over de thema's:

- Vrijtijdseconomie
- Mobiliteit
- Proces en ruimtelijke kwaliteit
- Water en natuur
- Energielandschappen
- Stadsranden
- Stationsomgevingen
- Oude gebouwen
- Landgoederen
- Nieuwe kwaliteiten en bestaande waarden
- Vliegveld Twente
- Krimp

De complete adviezen zijn te downloaden op Atelieroverijssel.nl.

Meer resultaten

De eerste equipe van AtelierOverijssel heeft vooral gekeken wat ruimtelijke kwaliteit is, de tweede equipe focuste op hoe je eraan kunt werken. Daarbij was 'doorwerking' van het gedachtegoed over ruimtelijke kwaliteit een belangrijke doelstelling. Ook deze missie is geslaagd, blijkt uit de 'facts & figures' van de tweede equipe. Ter illustratie een kleine greep uit de resultaten.

Het aantal nieuwe mensen dat actief en structureel meedoet aan activiteiten van AtelierOverijssel is in mei 2010 met 40 procent gegroeid naar 1813 individuele personen (t.o.v. maart 2008). Ook is de 'harde kern' met 'ambassadeurs van ruimtelijke kwaliteit' bij de partners verdubbeld van 21 naar 42 personen ten opzichte van januari 2009.

De toenemende betrokkenheid bij het atelier spreekt ook uit het aantal bezoekers van de website Atelieroverijssel.nl. Het gemiddeld aantal unieke bezoekers per maand is met 88 procent toegenomen van 363 (mei 2008) naar 682. Bovendien gebruiken zij de site veel intensiever, blijkt uit het dataverkeer en het totale aantal 'hits' van de bezoekers. Het aantal belangstellenden dat zicht heeft aangemeld voor de digitale nieuwsbrief van AtelierOverijssel is gegroeid naar 1546 (67 procent, sinds december 2008).

EXCURSIE

DONDERDAG 10 JUNI, 9.30 – 16.00 UUR

De Overijsselse lessen en resultaten van het 'samen werken aan ruimtelijke kwaliteit' stonden donderdag 10 juni centraal tijdens een excursie voor een select gezelschap van provinciale en landelijke vertegenwoordigers. Een reis in vogelvlucht langs gestapelde opgaves, bestaande en nieuwe kwaliteiten.

Om de resultaten in zes uur behapbaar te maken, is voor het reisgezelschap een excursie uitgestippeld van Deventer door Salland naar Dalfsen. Onder de deelnemers: specialisten uit heel Nederland, waaronder vertegenwoordigers van het landelijk innovatieprogramma Mooi Nederland en Expeditie Mooi, bouwmeesters uit andere provincies en natuurlijk de partners van Atelier-Overijssel.

9.30 – Startpunt is het Deventer Havenkwartier. Oude industriepanden zijn hier de thuishaven van diverse kunstenaars, vormgevers en andere creatieven. Wethouder Marc-Jan Ahne van de gemeente Deventer geeft een korte toelichting op de herstructureringsplannen – met behoud van bestaande kwaliteiten – voor het gebied, na een welkomstwoord van gedeputeerde Theo Rietkerk. In zijn korte inleiding op de dag onderstreept hij het economisch belang van werken aan ruimtelijke kwaliteit. Tijdens een rondleiding op het Havenkwartier komt ook stadsnatuur aan de orde, in de vorm van zeer zeldzame slechtvalken die nestelen in een torenhoge industriële silo op het terrein.

10.45 – Per bus rijdt het gezelschap richting Olst waar ‘behoud door ontwikkeling’ van beeldbepalende boerderijen in de IJsselvallei centraal staat. Een agrariër geeft een toelichting op de keuzes die hiervoor binnen zijn gezin zijn gemaakt, en de concrete handvatten die hem zijn aangereikt. “Doorslaggevend was mijn vrouw, daarna de Stichting IJsselhoeven en de mening van mijn vader”, aldus de agrariër nuchter terugblikkend.

11.25 – Onderweg in de bus richting Nijverdal fungeert scheidend atelierleider Hilde Blank als ‘spreekstalmeester’. Deelnemers delen hun ervaringen en zorgen voor korte bijdragen. Namens atelierpartner Dienst Landelijk Gebied geeft Michaël van Buuren uitleg over de aanpak van ‘Ruimte voor de rivier’. “Een mooie manier om werken aan ruimtelijke kwaliteit te vertalen naar de praktijk”, aldus Van Buuren. Dit wordt geïllustreerd bij het buurtschap Fortmond waar natuurontwikkeling wordt gestapeld met verschillende andere opgaven. Naast ‘Ruimte voor de rivier’ zijn dit onder andere saneringsopgaven, Natura 2000 en nieuwe ontwikkelingen vanuit de ‘Kaderrichtlijn water’. “Zo heeft een oorspronkelijk eendimensionale opgave vijf of zes lagen gekregen.”

Aansluitend geeft namens de waterschappen Hans de Jong een toelichting op de verruimde blik van waterschappen. “Vroeger maakten wij kronkelende beken recht om ze te ‘normaliseren’. Tegenwoordig kijken we minder als technuten.” Stapelen van opgaven zorgt in de praktijk nog wel eens voor lastige knelpunten. “Zodra het complexer wordt, horen wij intern soms nog wel eens: had je toch bij je taak gehouden.”

12.00 – Rijdend door het buitengebied tussen de gemeenten Deventer, Olst-Wijhe en Raalte geeft Martien Knigge van atelierpartner Landschap Overijssel uitleg over het gezamenlijke landschapsontwikkelingsplan (LOP) van de drie gemeenten. Dit is gericht op onderhouden van diversiteit en karakteristieke verschillen van het landschap in het buitengebied. In het LOP zijn landschappelijke kwaliteiten expliciet benoemd. Voor het onderhouden en ontwikkelen is een gezamenlijk landschapsfonds (Kostbaar Salland) opgezet.

12.15 – Met als aanleiding de N35 tussen Zwolle en Enschede geeft Hilde Blank vlakbij Nijverdal een toelichting op het nieuwe mobiliteitsadvies van AtelierOverijssel en de mogelijkheden voor een Overijsselse stijl van infra-ontwerp. “Ik snap niet waarom iedere provincie dit op dezelfde manier invult. De eigenheid gaat ten onder aan normeringen. Wij adviseren een nieuwe aanpak”, aldus Blank.

De N35 dient in het advies als casus. Namens de provincie Overijssel geeft Ronald van Witzenburg uitleg over de impact van dit onderzoeksproject op nieuwe opgaven. “Voor mobiliteitsopgaven tussen Zwolle en Ommen en van Hardenberg naar Coevorden heeft dat direct voor een bredere kijk gezorgd dan alleen de focus op bereikbaarheid en veiligheid.”

12.20 – Gedeputeerde Theo Rietkerk vertelt hoe de Overijsselse aanpak ook landelijk nieuwe financieringsmechanismen vraagt. “De rijksoverheid is nog niet gewend aan een koppeling van infrastructuur en ruimte.” Dat vraagt om een verschuiving van de traditionele ‘taakstellende budgetten’ naar nieuwe oplossingen. “Bijvoorbeeld voorfinanciering vanuit een gezamenlijke regionale poule. Zo kunnen wij effectiever werken en met meer ruimtelijke kwaliteit.”

12.30 – In het multifunctionele Huis voor Cultuur en Bestuur in Nijverdal volgt een lunch met uitleg over de gebiedsontwikkeling bij de plaatselijke stationsomgeving en de Tuinen van Nijverdal, genomineerd voor de Innovatieregeling Mooi Nederland. Door ondertunneling van het spoor in het centrum van Nijverdal komt een grote strook in het centrum vrij die wordt ingericht als park. In de aansluitende bustocht door Nijverdal is er aandacht voor onder andere ‘doorgebruik’ van industrieel erfgoed door Koninklijke Ten Cate.

13.45 – Er wordt uitgestapt bij het project de Groene Mal in het gebied tussen Nijverdal en de woonwijk Kruidenwijk. Hier is ruimte voor natuurontwikkeling en de aanleg van een nieuwe meanderende hoofdgeul van de Regge. De huidige loop krijgt het karakter van een nevengeul met onder meer functies voor waterberging, waterafvoer en recreatie. Er volgt discussie in de groep over de kwaliteit van de uitvoering van de bruggen en de verhouding tussen ecologische kwaliteit en cultuurhistorische waarde van de waterloop.

14.15 – Op weg naar Landgoed Vilsteren geeft Bart Bomas namens Atelier Overijssel vooruitblikkend een korte toelichting op het landgoederenadvies dat binnen het atelier is ontwikkeld. Het is een van de acht adviezen die toegankelijk zijn via de nieuwe ‘toolbox voor ruimtelijke kwaliteit’, online beschikbaar via de website Overijsselis.nl. Ook volgt een korte uitleg over het complexe gebiedsontwikkelingsproces Eelen en Rhaan.

14.30 – Bewonersparticipatie staat centraal in een korte uitleg van directeur Henk Moes van atelierpartner Kunst & Cultuur Overijssel (KCO) over het project ‘Dorp in zicht’. Een vervolg op het eerdere atelierproject ‘Rafels randen & routes’. Inwoners van Zwartsluis, Goor en Willemsoord onderzochten voor ‘Dorp in zicht’ met filmcamera’s hun eigen dorpsranden. “Geen aandacht voor grote infrastructurele projecten, maar juist voor de kleine parels”, typeert Moes. “Bij de presentatie in Willemsoord waren 750 van de duizend inwoners aanwezig.”

14.45 – Aangekomen bij Landgoed Vilsteren komen de nieuwe atelieradviezen voor landgoederen én de vrijetijdseconomie aan de orde. Directeur-

rentmeester van het landgoed Hugo Vernhout geeft uitleg over de aanpak van Landgoed Vilsteren, een van de zes winnaars van een kwaliteitsadvies (‘Ruimtelijk ontwerpend onderzoek voor culturele kwaliteitsbevordering’ door KCO). Beschikbaar gesteld door de provincie Overijssel tijdens de ‘Dag van de ruimtelijke kwaliteit’ in november 2009. Wijzend op het eeuwenoude landgoed plaatst Vernhout een kanttekening bij de maakbaarheid van ruimtelijke kwaliteit. “Hier is dat door de eeuwen heen gewoon heel langzaam ontstaan. Eigenlijk is het onmogelijk om dat in tien minuten toe te lichten.”

15.00 – Vanaf het landgoed eindigt de excursie met een wandeling door het Vechtdal met opnieuw aandacht voor ‘Ruimte voor de rivier’. Tegen vier uur komen de deelnemers aan bij het eindpunt: Conferentieoord MooiRivier in Dalfsen. Het einde van een veelzijdige en inspirerende excursie, waarbij alle deelnemers hebben kunnen beleven hoe aan ruimtelijke kwaliteit in Overijssel wordt gewerkt en wat het resultaat is. In Dalfsen start even later een Bestuurlijke Netwerkbijeenkomst waarin de toekomst centraal staat.

Door: Eric Hoogeweg

“UNIEKE SAMENWERKING IN OVERIJSSSEL”

Directeur Ellen Peper, adviesorganisatie Twynstra Gudde

Bij adviesorganisatie Twynstra Gudde zijn zo'n honderd specialisten actief met de ontwikkelingen binnen het ruimtelijke domein. Geograaf en directeur Ellen Peper gaf zich op voor de excursie om de Overijsselse lessen en resultaten op locatie te ervaren. Deels vanuit haar rol in de Adviescommissie Mooi Nederland.

Wat vindt u van de excursie?

Heel mooi en inspirerend om de Overijsselse resultaten te zien. Ik vind het inspirerend om de kwaliteitsinvloed en de toegevoegde waarde te zien van AtelierOverijssel op de processen in Overijssel. Ik zie nu bijvoorbeeld hoe sectorale opgaven zijn verbreed in de aanpak en leiden tot kwalitatief hoogwaardige en zichtbare resultaten in het landschap.

Wat is de belangrijkste les van de Overijsselse aanpak?

De samenwerking van verschillende partijen binnen een onafhankelijke werkplaats vind ik heel interessant. Ik ken geen andere provincie die de samenwerking voor ruimtelijke kwaliteit zo breed heeft georganiseerd, met zoveel betrokkenen en ter zake kundige partners. Dat interesseert mij vanuit mijn nieuwsgierigheid naar samenwerking tussen organisaties en de processen die leiden tot ruimtelijke kwaliteit. Mooi om te zien hoe dit in Overijssel is opgezet. Ook essentieel vind ik de verantwoordelijkheid die een gedeputeerde als Theo Rietkerk neemt voor de realisering van ruimtelijke kwaliteit in Overijssel. Ook dat is een interessante en mooie les.

BESTUURLIJKE NETWERK- BIJEENKOMST

DONDERDAG 10 JUNI, 16:00 – 18.30 UUR

De volgende stappen voor ruimtelijke kwaliteit in Overijssel stonden 10 juni 2010 centraal bij een Bestuurlijke Netwerkbijeenkomst in congreshotel MooiRivier in Dalfsen. Met veel aandacht voor de rol van gemeenten en bestuurders bij het maken van ruimtelijke kwaliteit. “Het kan niet anders of vier van de zes wethouders in een college heeft hier straks direct mee te maken.”

De bestuurlijke netwerkbijeenkomst was speciaal georganiseerd voor bestuurders, raadsleden, statenleden en hoger management van gemeenten, waterschappen en andere relevante organisaties in Overijssel.

De bijeenkomst begint met een korte terugblik van gedeputeerde Theo Rietkerk (Ruimte, Wonen en Milieu) op de excursie voorafgaand aan de bestuurlijke netwerkbijeenkomst. De excursie voerde een select gezelschap van provinciale en landelijke vertegenwoordigers langs Overijsselse resultaten op het gebied van ruimtelijke kwaliteit. “Wat we vooral gezien hebben, zijn de keuzes die op individueel niveau gemaakt worden als het proces aan de voorkant goed georganiseerd is”, aldus Rietkerk samenvattend.

Als ambassadeur van de ruimtelijke kwaliteit en gastheer onderstreept Commissaris van de Koningin Geert Jansen dat ruimtelijke kwaliteit een opgave van iedereen is. “Wij hebben in Overijssel gekozen om het accent minder te leggen op kwantiteit en meer op kwaliteit. Dat kun je zeggen, maar dat moet je ook doen. Daarvoor hebben wij in Overijssel nieuwe wegen gevonden om met ruimtelijke kwaliteit om te gaan.”

Op de vraag van gespreksleider Aize Bouma of bezuinigingen bij de overheid geen roet in het eten zullen gooien, reageert Jansen stellig: “Daar geloof ik helemaal niets van. Kwaliteit hoeft niet altijd kostbaar te zijn. Bovendien kan het juist zorgen voor waardevermeerdering als we met elkaar doorgaan op de ingeslagen weg.”

Verdienmodel

Als ‘keynote speaker’ spreekt voormalig minister van VROM Sybilla Dekker over de uitdaging voor gemeenten en andere overheden de komende jaren. En over de mogelijkheden van duurzame ontwikkelingen als verdienmodel. “We zijn in Nederland doorgeslagen in kwantitatief bouwen. Met de toename aan nieuwe functies zorgt dit voor verrommeling. Het is tijd voor nieuwe regels voor de ruimte, want er wordt nu meer tijd besteed aan toetsen dan aan ontwerpen. Overheden moet meer faciliterend werken, in plaats van visies stapelen met minachting voor de realisatie”, aldus Dekker prikkelend. In plaats van een systeem van ‘sectorale rijksbijdragen’ pleit Dekker voor een nieuwe koers met duurzame ontwikkeling als verdienmodel op basis van wederkerigheid. “Niet als ideologie maar als krachtig verdienmodel, juist door ruimtelijke functies in financieel-economisch opzicht met elkaar te verbinden. De schaarste aan publieke middelen kan hiervoor zelfs een buitenkans zijn.”

Duurzame gebiedsontwikkeling is voor Nederland volgens de oud-minister een wenkend perspectief. “Niet alleen voor de kwaliteit en het welbehagen in eigen land maar ook als exportproduct. Er is een mondiale behoefte aan duurzame concepten om meer met minder te kunnen bereiken. Nederland heeft alles om hiervoor een wereldlaboratorium te worden. Wij zijn een schatkamer.” Dekker wijst op de belangrijke rol die gemeenten kunnen spelen voor gebiedsontwikkeling. “Als overheid staan zij het dichtst bij gevoelde gebiedsurgenties en zijn zij in staat die te verbinden met beleidsurgenties van hogere overheden. Gemeenten moeten hun nek uitsteken. Spraakmakende realisaties zijn vooralsnog vooral nog het werk van vooruitstrevende gemeenten die binnen eigen grenzen aan de slag zijn gegaan.”

Dekker pleit voor meer samenwerking tussen gemeenten. En voor het maken van scherpe keuzes. “Voor gebieden, thema’s, de inzet van middelen. Kiezen is een voorwaarde voor maatschappelijke meerwaarde en genereert focus en kracht. En dat is wat we de komende jaren nodig hebben.”

Toolbox

Aansluitend presenteert scheidend atelierleider Hilde Blank van AtelierOverijssel haar visie op Overijssel en de rol die het Atelier gespeeld heeft en

kan gaan spelen als onafhankelijke werkplaats voor het samen werken aan ruimtelijke kwaliteit. “De eerste twee jaar heeft de eerste equipe vooral gekeken wat ruimtelijke kwaliteit is. Bij ons stond de afgelopen twee jaar vooral centraal hoe je eraan kunt werken. Voor de volgende equipe is een belangrijke vraag hoe je dat realiseert. Daarbij zijn nu vooral ook gemeenten aan zet om het voor elkaar te krijgen.”

Daarbij staan ze er niet alleen voor. Natuurlijk is er AtelierOverijssel als werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit én – heel concreet – is er nu de ‘Toolbox ruimtelijke kwaliteit’. Met als motto ‘Overijssel is een werkplaats’ kunnen alle betrokkenen bij ruimtelijke opgaven hiermee snel aan de slag om vanuit hun eigen rol bij te dragen aan de ruimtelijke kwaliteit. Naast de online versie Overijsselis.nl, is er een fysieke versie in de vorm van twee boekjes. Blank overhandigt het eerste exemplaar van de toolbox aan gedeputeerde Theo Rietkerk, de “drijvende kracht achter de ruimtelijke kwaliteit”, aldus Blank. Rietkerk wijst in een eerste reactie op de concrete resultaten die al geboekt zijn, mede dankzij AtelierOverijssel. “Neem bijvoorbeeld het voormalig munitiedepot Stegerveld dat een nieuwe functie krijgt als zorglandgoed. Hier zorgt de vastgoedwaarde voor een nieuwe economische impuls. Zonder atelier was er nooit zo’n unieke oplossing gekomen”, aldus de gedeputeerde,

wijzend op een van de twaalf nieuwe adviezen die AtelierOverijssel heeft afgeleverd. Allen te vinden op de website Atelieroverijssel.nl. Rietkerk wijst erop dat de ontwikkeling die de provincie ondergaat, ook gemeenten te wachten staat. “Onze verschillende portefeuillehouders hebben gezamenlijk het thema ruimtelijke kwaliteit geadopteerd. Ik hoop dat deze verbreding ook bij gemeenten doorzet. Dit kost tijd, maar het kan eigenlijk niet anders dan dat zeker vier van de zes wethouders in een college straks te maken heeft met ruimtelijke kwaliteit. Of het nu gaat om de portefeuille infrastructuur, bedrijven, water, cultuur of ruimte.”

Tot slot gaan alle aanwezigen gedurende een half uur in gesprek over de volgende stappen voor ruimtelijke kwaliteit in Overijssel: voor het atelier, hun eigen organisatie en alle andere betrokkenen. Na deze oogst (zie kader) is het slotwoord voor de Commissaris van de Koningin. “De nieuwe ‘Wet ruimtelijke ordening’ vraagt ook om een nieuwe methode. Daar zijn we in Overijssel hard mee bezig. Dit is volop in ontwikkeling. Ruimtelijke ordening moet weer een integratiekader worden in plaats van een aparte sector. Wat dat betreft kan de rijksoverheid nog veel van ons leren.”

OOGST NIEUWE IDEEËN

Tijdens de Bestuurlijke Netwerkbijeenkomst gingen alle aanwezigen in gesprek over de volgende stappen voor ruimtelijke kwaliteit in Overijssel. Dit gebeurde aan zes thematafels, geleid door de partners van AtelierOverijssel. Onderstaand de belangrijkste ideeën die op tafel zijn gekomen:

Thema ‘Overijssel is een netwerk’

- Communiceer actiever met de burger.
- Oproep tot ‘doen’ (Ief en moed) in plaats van ‘polderen’.

Thema ‘Overijssel is een overgang’

- Organiseer maatschappelijke betrokkenheid, ook richting burgers.
- Aandachtspunt: hoe blijven ambities overeind als we de regels richting burger meer loslaten?

Thema ‘Overijssel is een ruimte’

- Voorkom dat overheidslagen elkaar in de weg zitten: informeren & ervaringen delen.

Thema ‘Overijssel is een Beweging’

- Organiseer openbaar vervoer op een andere manier: meer lokaal en onderling.
- Meer aandacht voor vervoer over water en vestigingsmogelijkheden langs het water.
- Profileer trage en snelle netwerken beter, bijvoorbeeld fiets- en wandelpaden in kleine kernen niet automatisch strikt scheiden.

Thema ‘Overijssel is een ervaring’

- Promotie: “Laat zien hoe mooi je bent.”
- Combineer functionaliteit en esthetiek, bijvoorbeeld: retentiegebied als ‘land art’.

Thema ‘Overijssel is een toekomstwaarde’

- Pleidooi voor meer communicatie en samenwerking.
- Gemeenten willen leren, van elkaar en van AtelierOverijssel.
- Maak gebiedskwaliteit uitgangspunt bij ontwikkeling van visies.

“RUIMTELIJKE KWALITEIT VAN GROOT BELANG VOOR ECONOMIE”

Commissaris van de Koningin Geert Jansen

Als ambassadeur van de ruimtelijke kwaliteit wijst Geert Jansen naar aanleiding van de excursie op het belang van ruimtelijke kwaliteit voor de economie.

Een aantrekkelijke omgeving is immers een sterke economische vestigingsfactor. Mensen wonen en werken nou eenmaal graag op een aantrekkelijke plek. Bedrijven vestigen zich graag op een representatieve plek, waar goed is nagedacht over ruimtelijke ordening. In Overijssel vinden we daarom dat economische voorspoed en ruimtelijke kwaliteit een sterke verbondenheid met elkaar hebben. Niet voor niets investeren we veel in het opknappen van bestaande bedrijventerreinen. En niet voor niets hebben we AtelierOverijssel in het leven geroepen.”

“Iedereen wil een kwalitatief goed leef-woon en werkklimaat. Kwaliteit stellen we daarom centraal bij alle ruimtelijke opgaven. Een goede woon-, werk- en leefomgeving levert geld op, ook in tijden van krimp. Huizen blijven meer waard en mensen willen er graag (blijven) wonen. Kwaliteitsgebieden worden niet snel krimpgebieden. Ruimtelijke kwaliteit bevordert het leefklimaat en de sociaal-economische ontwikkeling.

OCHTENDPROGRAMMA

VAKSYMPOSIUM

WOENSDAG 16 JUNI, 9.30 – 13.00 UUR

In de inspirerende omgeving van de Creatieve Fabriek in Hengelo is woensdag 16 juni het Vaksymposium 'De kwaliteit van het resultaat' gehouden. Tijdens het ochtendprogramma stonden drie workshops centraal over de rol van opdrachtgever en opdrachtnemer bij het maken van ruimtelijke kwaliteit. Na een korte terug- en vooruitblik op de Overijsselse aanpak, is ook Gerard Elferink gepresenteerd als nieuwe atelierleider. "Iemand die de taal en cultuur van gemeenten verstaat en ook de partners kan meenemen."

In haar welkomstwoord blikt scheidend atelierleider Hilde Blank kort terug op haar afgelopen twee jaar bij AtelierOverijssel en volgt een presentatie in vogelvlucht langs de twaalf adviezen die daaruit zijn voortgekomen (zie: [AtelierOverijssel.nl](https://www.atelieroverijssel.nl)). Ze wijst op de Toolbox voor ruimtelijke kwaliteit waarmee alle betrokkenen bij ruimtelijke opgaven aan de slag kunnen vanuit hun rol en verantwoordelijkheid. De online-versie is toegankelijk via de nieuwe website [Overijsselis.nl](https://www.Overijsselis.nl). "Vandaag markeert een overstap naar een nieuwe fase", typeert Blank. "De eerste equipe van AtelierOverijssel keek wat ruimtelijke kwaliteit is, wij keken hoe je eraan kunt werken, de volgende fase staat nog meer centraal hoe je het realiseert in de praktijk."

Een belangrijke taak is daarbij weggelegd voor gemeenten als opdrachtgever, benadrukt gedeputeerde Theo Rietkerk (Ruimte, Wonen en Milieu) in zijn daaropvolgende inleiding. "Wij staan aan de vooravond van een nieuwe equipe bij AtelierOverijssel. Het mooie is dat Provinciale Staten daar breed achter staat. Bij de provincie hebben ook alle gedeputeerden het thema ruimtelijke kwaliteit geadopteerd in hun portefeuille. Gemeenten zullen een vergelijkbare ontwikkeling ondergaan. Belangrijk is dat ruimtelijke kwaliteit niet van één wethouder wordt, maar van allemaal."

Bij het zoeken naar een nieuwe atelierleider is daarom gezocht naar iemand met veel ervaring op gemeentelijk niveau. "Iemand die de taal en cultuur van gemeenten verstaat, maar ook de partners van het Atelier kan meenemen", aldus Rietkerk. Aansluitend presenteerde hij Gerard Elferink, oud-wethouder van de gemeente Raalte, als nieuwe atelierleider.

Economisch belang

Rietkerk onderstreept het economisch belang van ruimtelijke kwaliteit. "Het is geen luxe, maar maatschappelijke noodzaak. Ruimtelijke kwaliteit is van grote betekenis voor het vestigingsklimaat voor bedrijven, bewoners en voor de toeristische mogelijkheden van een gebied. Het nadenken over en werken aan kwaliteit is voor iedereen. Iedereen kan het maken én verknallen."

Alle betrokkenen krijgen daarom hulp van AtelierOverijssel en de provincie, bij hun inzet voor de kwaliteit van de leefomgeving. Naast de nieuwe Toolbox voor ruimtelijke kwaliteit lanceerde Rietkerk een speciale ervenwebsite ([Erveninoverijssel.nl](https://www.Erveninoverijssel.nl)) die agrariërs, burgers, overheden en ontwerp bureaus helpt bij veranderingen op erven. De website is ontwikkeld door atelierpartner Het Oversticht.

Tijdens het vaksymposium is Gerard Elferink, oud-wethouder van de gemeente Raalte, gepresenteerd als nieuwe atelierleider. Meer weten over de nieuwe koers van AtelierOverijssel? Kijk op: www.atelieroverijssel.nl

Coproducties

Voor alle opdrachtgevers en opdrachtnemers zelf aan de slag gaan tijdens workshops over hun rol bij het maken van ruimtelijke kwaliteit (zie de volgende verslagen), volgt ter inspiratie een presentatie over het regionaal ontwerp door architect Bart de Zwart. Hij is als promovendus verbonden aan de leerstoel stedenbouw van de Technische Universiteit Eindhoven. Hij doet onderzoek naar de rol van het regionale ontwerp in ruimtelijke ontwikkelingsprocessen. "Want veel lokale opgaven vragen om een regionaal of bovenregionaal schaalniveau", benadrukt De Zwart.

Dan gaat hij in op de rol van opdrachtgever en opdrachtnemer. "Meestal vinden beiden dat zijzelf de centrale rol hebben, maar zoals vaak ligt de waarheid in het midden. Bij opdrachtgevers is de kennis over een opgave vaak onvolledig en handelen zij vanuit een intuïtieve benadering."

Als goed opdrachtgever moeten zij volgens De Zwart meer verantwoordelijkheid nemen voor opgaven en erkennen dat dit coproducties zijn. "Daarbij moeten zij de onderzoekscapaciteit van opdrachtnemers meer benutten. Voor ontwerpers betekent dit dat zij meer aandacht moeten hebben voor ontwerp onderzoek en gebruikmaken van hun kritisch vermogen. Ook met aandacht voor niet-ruimtelijke condities."

Maar dat alleen is niet genoeg, benadrukt de onderzoeker. "Ook gaat het om vasthouden en accumuleren van kennis. Niet door dit te institutionaliseren, maar juist door lichtere intermediaire partijen te benutten, zoals AtelierOverijssel."

Verslag: Eric Hoogeweg

Drie atelierleiders, v.l.n.r. Jandirk Hoekstra, Hilde Blank, Gerard Elferink en gedeputeerde Theo Rietkerk

RUIMTELIJKE KWALITEIT: STEEDS MEER MUST IN PLAATS VAN FRANJE

In de workshop over de stadsrand wordt een breed uitwaaiende maar geanimeerde discussie gevoerd onder leiding van Mariet Schoenmakers, directeur van AM Concepts. Aan de workshop doen opmerkelijk veel mensen van buiten Overijssel mee. Naast de ingeschreven deelnemers is er een panel van deskundigen aanwezig dat reflectie geeft op de meningen en visies.

Wat is de ruimtelijke kwaliteit van de stadsrandzone?

Om warm te draaien, kan elke deelnemer in een zin de ruimtelijke kwaliteit van de stadsrandzone omschrijven. Het is een subjectieve aangelegenheid, maar toch reppen opmerkelijk veel mensen over de beleving van de stadsrand. De stadsrand toont de samenhang tussen stad en landschap, is leesbaar en heeft zowel authenticiteit als diversiteit. Ook de betrokkenheid van bewoners en gebruikers wordt erkend als belangrijke factor voor de ruimtelijke kwaliteit. In de stadsrand wonen en werken toegewijde mensen. Daaruit vloeit het behoud van de stadsrand voort. Er moet met respect voor het verleden ruimte komen voor nieuwe functies door bijvoorbeeld oude bedrijventerreinen te hergebruiken. Ten slotte wordt de stadrandzone gezien als een contrast tussen vol en leeg, stad en natuur. Sommigen bepleiten deze tegenstelling te benadrukken, anderen streven naar integratie.

Stadsrandnetwerk Twente

Hoewel de kwaliteit ervan veelal wordt geroemd, heeft de stadsrand in de ogen van menig leek geen bijster goed imago. De zone tussen stad en platteland wordt doorgaans geassocieerd met begrippen als 'rafelrand', 'vergeven gebied', 'niemandsland'. Zulke kwalificaties zijn niet besteed aan Rolf Oldejans. "De stadsrandzone is een levendig en bruisend uitloopgebied voor de stad, elke keer zie je weer iets nieuws: een kunstwerk, een boer die ijs ver-

koopt, een nieuwe zorgboerderij of recreatieve voorziening", aldus Oldejans, die zich namens de gemeente Enschede bezighoudt met de stadsrandzones in Twente, tussen de gemeenten Enschede, Hengelo en Almelo maar ook van Borne en Oldenzaal.

Schoof vanaf de negentiende eeuw de stadsrand elke dertig of veertig jaar een schil op in een herkenbaar patroon, vandaag de dag lijkt ook in Overijssel de grens aan de groei bereikt. "De huidige stadsrand zal de afronding van de stad betekenen en misschien wel de definitieve overloopzone naar het landelijk gebied vormen", constateert Oldejans.

Mede door dit bewustzijn pakken de Twentse steden het grondig aan. De gemeentebesturen hebben zich verzekerd van de steun van de provincie, VROM, atelierpartner Dienst Landelijk Gebied (DLG) en van kennisinstellingen als Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR) en Saxion Hogeschool. Samen hebben ze in een EU-project het onderzoek 'Twentse stadsrand 12x beter' verricht. Ook bleek dat de Twentse stadsrand gemakkelijk 250 nieuwe banen kan opleveren. DLG heeft schetssessies uitgevoerd. Er is provinciaal geld beschikbaar gekomen uit de Essent-gelden. Er ligt een gids 'Buitenkans' (voor Enschede) en er worden de befaamde groenblauwe diensten uitgevoerd

door agrariërs. Er wordt gekeken of het gebied zelfs als rijksbufferzone kan dienen.

Er zijn ook al concrete resultaten, meldt Oldejans. Er is een 42 kilometer lang fietspad 'rondje Enschede' in de maak, er zijn wandelroutes en recreatieve projecten voor de stedelingen. "We werken aan een beeldtaal en verhalen over de stadsrandzone." Door niet op lokale maar op regionale schaal te opereren, vermijden we grenskwesties en vergroten we het speelveld."

De netwerkstad Twente wil nu een overkoepelende visie op de stadsrandzone maken. "Het moet wel echt meerwaarde opleveren, tot de verbeelding spreken en tot een echt uitvoeringsprogramma leiden. Anders kunnen we beter een Youtube-filmpje maken, want er zijn al zoveel visies."

Elementen uit de discussie

Er heerst een positieve stemming over de kansen van de stadsrandzone, maar alles goed en wel, er moet wel een economische drager blijven. En dat is meestal de boer, mogelijk met nieuwe functies als educatie, zorg, waterberging en natuurbeheer. Het kunnen ook kleine maar interessante niches zijn, zoals zorgboerderijen. Het is zaak goed te communiceren, aldus onder meer Bart Jaspers Faijer van Stichting Stimuland en Sander Uiterwijk, DLG.

De ruimtelijke kwaliteit ontpopt zich steeds meer als een 'must' in plaats van 'luke franje'. In Zuid-Holland is de ruimte verregaand versnipperd, aldus Geert Schakel van LAGroup leisure&arts consulting. Een EHS-fenomeen als de Groen-blaauwe slinger bestaat daar slechts op een kaart in nota's. In werkelijkheid beslaat de ruimte op sommige plaatsen slechts zeventig meter.

In het ontwerpproces voor de stadsrandzone moet goed rekening worden gehouden met wat burgers en gebruikers wensen. "Op hoog niveau beslissen, op laag niveau invullen", zegt iemand. Dat kan bijvoorbeeld door mensen met een camera op pad te sturen waardoor ze zich bewust worden van de kwaliteit van de stadsrand (dit gebeurt in het project 'Dorp-in-zicht' van atelierpartner Kunst & Cultuur Overijssel). Vermoedelijk wensen bewoners van de grotere steden een verrassender en dynamischer stadsrand dan bewoners van dorpen. De stadsrandzone in de vorm van een parklandschap, zoals bijvoorbeeld tussen Hengelo en Enschede op de UT-campus, is een mooi compromis dat aansluit bij het Twents coulissenlandschap.

Verlag: René Didde

AANBEVELINGEN

Uit de geanimeerde discussie kwamen concrete aanbevelingen naar voren voor zowel opdrachtgevers als opdrachtnemers. Ze zijn soms tegenstrijdig, hetgeen de verschillende denkrichtingen illustreert.

- De stadsrandzone is meer dan de stadsrand. Het gebied waar stand en land elkaar ontmoeten kan je niet definiëren of vastleggen.
- Vertel het verhaal en de geschiedenis van stadsrandzones. Dit geeft herkenning en levert zelfs trots op bij bewoners en gebruikers, terwijl het de ontwerper inspiratie verschaft. Ga daarbij uit van wat er al is en beschouw de ontwerpvisie als een aanvulling. Doe ontwerponderzoek alvorens tot een ontwerp over te gaan. Betrek ook de doorsnijdende rol van wegen en infrastructuur.
- Denk niet dat de stadsrandzone beheersbaar is. De dynamiek is groot. Blauwdrukken voor stadsrandzones bestaan derhalve niet. Bedenk ook dat de stadsrand vaak tijdelijk is, althans tot voor kort. Kijk eens naar de factor tijd en de ruimtelijk opgave om amper dertig jaar oude, doch compleet uitgeleefde bedrijventerreinen te revitaliseren. Tracht niet lokaal, maar regionaal te denken, want het buitengebied en het binnenstedelijk gebied vloeien in de stadsrandzone in elkaar over. Dit gegeven is ook een argument voor meer bestuurlijke samenwerking.
- Handen af van de stadsrand! Blokkeer bouwplannen en doe aan hergebruik van wat er al is. De nieuwe duurzame economie zal minder ruimte en meer arbeid en kennis vergen. Neem de tijd om de zaken organisch te laten groeien. De stadsrand is ook een vertraging in de beleving van de gebruiker.
- Bedenk dat de stadsrandzone er vooral voor bewoners en gebruikers (ondernemers) is. Betrek hen bij de planvorming, communiceer helder en wees ook duidelijk tegen individuele gebruikers als de boer met caravanstalling. Het is evident dat er tal van verschillende en soms tegenstrijdige wensen in het gebied leven. Probeer die wensen op een hoger plan te krijgen.

“IN ROOMBEEK STOND BEZIELING VOOROP”

Tijdens de workshop ‘Ruimte zoekt programma’ spreken bestuurders, ambtenaren, adviseurs en ontwerpers over hoe ‘met het juiste programma op de juiste plek’ ruimtelijke kwaliteit werkelijkheid wordt.

Voor buitenstaanders lijkt het alsof hij de vermakelijke cynicus speelt, maar Jan Winsemius blijkt bloedserius. In amper tien minuten zet de vastgoedadviseur uiteen dat de crisis in de bouw en de ruimtelijke ordening groter is dan menigene denkt. “Wie hoopt dat het allemaal wel goed komt als de economie aantrekt, zal teleurgesteld achterblijven. Er zijn geen financiers meer die bereid zijn te investeren in bouw- en ruimtelijke projecten. De zelfstandige projectontwikkelaars die met vreemd vermogen in lange termijn ontwikkelingen stapten, zijn voorgoed verleden tijd. AM is inmiddels onderdeel van aannemer BAM en Bouwfonds bestaat nog omdat het is overgenomen door een bank. En zelfs die banken houden de hand op de knip.” Winsemius kijkt nieuwsgierig de zaal rond. “Ik betwijfel of hier vandaag financiers aanwezig zijn.” Als hij om vingers vraagt, blijven de handen omlaag. Hij knikt gelaten. “Dat dacht ik wel.”

Ondenikbaar

Tijdens de workshop onder leiding van landschapsarchitect Jannemarie de Jonge maakt Jan Winsemius – partner bij het Haarlemse Bureau Mid- delkoop – duidelijk dat de huidige tijd wezenlijk anders is dan bijvoorbeeld de Vinex-periode. “In die tijd was er ruim voldoende programma – woningen, voorzieningen, bedrijvigheid, recreatie – dat ergens in het land een plek moest krijgen. Als investeerder stapte je een bank binnen en kreeg je geld mee om in een project te stappen dat pas over vijftien jaar klaar zou zijn.”

Tegenwoordig is dat ondenikbaar, aldus de vastgoedadviseur. “En dat komt niet alleen door de ingestorte markt. In plaats van dat ruimte moet worden gevonden voor een veelheid aan functies, zijn het tegenwoordig de ruimtes zelf – oude industrie- en bedrijventerreinen, verlaten boerenerven,

herstructureringswijken, krimpgebieden – die om nieuwe bestemmingen ‘vragen’. Het juiste programma op plekken krijgen die het nodig hebben, is volgens Winsemius moeilijker en risicovoller. “Dat zie je bij gemeenten die liever eigen grond uitgeven voor woningbouw – want daar verdienen ze geld mee – dan te investeren in plekken die het vanuit maatschappelijk oogpunt nodig hebben.”

Aan tafel bij Winsemius zit een aantal prominenten, waaronder de Enschedese oud-wethouder Roelof Bleker – bekend van de wederopbouw van Roombeek. Hij zegt zich te herkennen in het betoog van Winsemius, maar voegt toe dat in zijn tijd de gemeente Enschede de balans goed in de gaten hield. “Aan de ene kant zetten we in op de ontwikkeling van een Vinex-wijk als De Eschmarke, aan de andere kant stopten we geld in de herstructurering van ‘probleemwijk’ Velve-Lindenhof.” Dan: “Ik zie in de economische crisis kansen om programma’s op verkeerde plekken – bijvoorbeeld de vele plannen voor woonwijkjes – te saneren.”

Gouden kroon

Rik Herngreen (publicist en adviseur bij Het Oversticht) is het daar hartgrondig mee eens, maar wil concrete antwoorden op de vraag hoe het juiste programma dan wel op de juiste plek gerealiseerd wordt. "Een rotte plek kan het imago van een gebied meer aantasten dan honderd mooie plekken. Hoe zorgen we dat zo'n rotte plek een gouden kroon wordt?"

Vanuit de zaal wordt geopperd de gemeentelijke structuurvisies in te zetten. Onder de nieuwe 'Wet ruimtelijke ordening' kunnen gemeenten in de uitvoeringsparagraaf precies aangeven welke projecten op welke plek prioriteit hebben. Aan tafel wordt eenstemmig geknikt, al plaatsen de gesprekspartners enkele kanttekeningen. Winsemius: "Een structuurvisie is een gemeentelijk instrument. Op regionaal niveau kun je daarmee niet tot afstemming komen." En Hilde Blank, scheidend atelierleider van AtelierOverijssel en directeur van BVR: "De structuurvisie is een handig instrument, mits het aantal regels op het gebied van verkeer en de inrichting van de openbare ruimte wordt gereduceerd. Door die regels lijken veel plekken op elkaar en is er geen verschil of variatie."

De woorden zijn gevallen: 'verschil', 'variatie' en even later wordt ook 'spanning' genoemd. Nederland is teveel een eenheidsworst, menen de aanwezigen, overal gebeurt hetzelfde. Cultuuradviseur Marjan van Gerwen maakt van de gelegenheid gebruik om te tonen hoe op plekken in Nederland met kunst en cultuur variatie en spanning gecreëerd zijn. Op een scherm zijn plaatjes te zien van een bed-and-breakfast dat het 'Amsterdam-Noord-gevoel' verspreidt. En van het oude kunstwerk 't Hammetje, dat in de Amersfoortse wijk Vathorst een populaire theaterlocatie is en van een initiatief om de Haagse wijk Transvaal gedurende de herstructurering om te bouwen tot hotel. Dat laatste leidt tot positieve reacties in de zaal. "Dat mis ik in het project Hart van Zuid, de herontwikkeling van de Hengelose Stork-fabrieken", vertelt Ineke Buursink van woningcorporatie Domijn. "Wat doen we in de tijd tussen start en oplevering?" Een aanwezige legt uit dat in Hart van Zuid de 'verkapitalisering' voorop staat. "De aloude partijen hebben alleen oog voor de financiële plaatjes. Daardoor is geen rol weggelegd voor andere partijen, zoals culturele instanties, die met frisse ideeën een plek nu al betekenis kunnen geven. In Roombeek is dat wel gebeurd. Daar stond niet 'kapitalisering' voorop, maar bezieling."

Verslag: Mark Hendriks

AANBEVELINGEN

Als aan het eind gespreksleider Jannemarie de Jonge vraagt tips te geven voor opdrachtgevers en opdrachtnemers, passeren bekende aanbevelingen de revue. Gemeenten moeten over grenzen heen kijken, adviseurs dienen op-gaven kritisch te beschouwen, op lange termijn moet de continuïteit gewaarborgd zijn, belangen moeten in beeld blijven, enzovoort. Projectontwikkelaar Edwin Oostmeijer doet een gepassioneerde oproep de bizarre aanbestedingsvoorwaarden te herzien. "Voor de ontwikkeling van een school en twaalf woningen eiste een gemeente dat ik een omzet van twaalf miljoen euro kon overleggen. Alsof dat een garantie voor kwaliteit is? Door die absurde regels komen we vast te zitten en raakt de lol er af." Het slotwoord is voor Winsemius. "De tips klinken erg mooi, maar blijven erg vaag. Ik zou graag zien dat overheden besluiten niet meer met bepaalde ontwikkelaars samen te werken, en dat opdrachtnemers het een keer aandurven dwaze opdrachten te weigeren."

SIMULTAAN SCHAKEN MET LEF EN RUIJMT

Stapelen van opgaves, bestuurlijke betrokkenheid, continuïteit en ruimte voor opdrachtnemers worden tijdens het rondetafelgesprek over snelle en trage netwerken regelmatig genoemd als belangrijke succesfactoren. Maar hoe breng je dat in praktijk? “Een wonder dat dit gebeurd is.”

Centraal bij dit rondetafelgesprek staat de gebiedsontwikkeling in de IJsseldelta bij Kampen. Rijk, provincie en gemeente werken hier naast opwaardering van de N50 (Zwolle-Emmeloord), aan de nieuwe Hanzelijn (spoorlijn Zwolle-Lelystad) en ook staat de aanleg van een bypass voor rivier de IJssel gepland. Deze aftakking vlak voor Kampen naar het Drontermeer zorgt voor extra afvoer waardoor de waterstand bij Kampen en Zwolle zakt.

Integraal

Met zomerbedverlaging, natuurontwikkeling en recreatieve mogelijkheden langs de bypass en toekomstige woningbouw (1300 woningen aan de noordkant van de bypass) is het een zeer integrale opgave. De geplande bypass (oorspronkelijk rond 2015-2020) is hiervoor naar voren gehaald. Bij de huidige aanleg van de N50 en de Hanzelijn is al rekening gehouden met de bruggen die later nodig zijn voor de bypass. “Een wonder dat dit is gebeurd”, typeert directeur Jandirk Hoekstra (ook atelierleider van AtelierOverijssel van 2006 t/m 2008) die namens H+N+S Architecten een toelichting geeft. “Worden de bruggen later aangepast, dan kost dat zeker 50 of 60 miljoen extra. Ook ProRail is hiervoor over grenzen gestapt.” Nadat ook grote ecologische winst werd geboekt – toelating van IJsselmeerdynamiek zorgt voor tijdelijke vernatting en extra ecologische kwaliteiten – stapte ook de gemeente Kampen in en begon met ontwikkeling van een nieuwe stationsomgeving aan de zuidkant van Kampen. “Vanuit de stad gezien, is het voor de gemeenten ook zeer complex”, zegt de aanwezige projectleider uit 2006. “Met de ontwikkeling van de plannen ontstaat naast het bestaande stadsfront langs de IJssel een nieuw, tweede stadsfront voor deze mooie, historische Hanzestad.”

Continuïteit

Als een van de belangrijkste lessen noemt Hoekstra de rol van gedeputeerde Theo Rietkerk die vanaf het begin voor het project is gaan staan. “En is blijven staan. Als opdrachtgever met grote ambitie is hij een heel belangrijke factor.” Dat roept vragen op over al die andere projecten waarbij niet zo’n betrokken bestuurder aanwezig is, reageert de oud-projectleider uit Kampen. “Dit is een heel bijzonder project met grote slagingskansen. Maar vanuit de bestaande instituties ontstaat dat blijkbaar niet vanzelf. Dat stemt tot nadenken over het bestaande beleid en de processen die daardoor ontstaan.”

Wat als de provinciale verkiezingen een andere gedeputeerde hadden opgeleverd? “Dan zou het wel eens heel anders kunnen lopen als de regionale trekkracht wegvalt. De winst zit nu vooral in de bevoegdheid van mensen die lang bij het project betrokken zijn. Ik ken ook genoeg voorbeelden waar het anders liep en projecten mislukten”, zegt Winfried Vrugink van Rijkswaterstaat. Naast kwaliteitswinst vanuit de integrale aanpak, noemen Hoekstra en opdrachtgever (de provincie) continuïteit als belangrijke succesfactor. Technisch manager Peter van Wijk van de provincie wijst bijvoorbeeld op de continue betrokkenheid van H+N+S. “Contractueel is dat voor ons lastig voor elkaar te krijgen, terwijl het voor de kwaliteit juist heel belangrijk is.

“Verder wijst hij op de gebiedskenmerken (zoals: bodem- en hoogteligging, overgang van IJssel naar IJsselmeer, ruimte voor water en dynamiek en het agrarisch ontginningslandschap) waarmee rekening is gehouden, om te zorgen voor ruimtelijke kwaliteit en duurzaamheid.

Trage netwerken

Na een korte discussie over de waarde van zo'n 'voorbeeldig voorbeeldproject' als aanleiding voor een rondetafelgesprek, verschuift de aandacht naar de trage netwerken. “Hoe steekt een wandelaar of fietser straks de bypass over. Zijn die langzame netwerken wel als even belangrijk mee ontwikkeld?”, vraagt Anna Vos, voorheen opdrachtgever, nu opdrachtnemer. “In de arena van het gesprek over de ontwikkelingen is dat zeker gebeurt”, benadrukt Hoekstra. Vos: “Ik zie dat alleen niet terug in de plannen die nu op tafel liggen.” Na een aanvullende uitleg over de invloed van de toekomstige woningbouwplannen op de trage netwerken, legt gespreksleider en stedenbouwkundige Pieter Jannink (MUST) de vraag op tafel in hoeverre het project IJsseldelta ook een motor kan zijn voor nieuwe ontwikkelingen. Beeldend kunstenaar Frank Bezemer: “Wij kijken nu vooral naar de eindbeelden. Ik ben ook benieuwd naar de tussenbeelden van voor 2025. Ik wil nu ook genieten van een mooi landschap. Misschien kunnen er wel tijdelijke trage netwerken ontstaan. Die kosten niet per se veel geld. Een wandelpad slijt vrijwel vanzelf uit.” Tijdens de workshop hebben de deelnemende opdrachtgevers en opdrachtnemers in groepen gebroed op aanbevelingen voor hun onderlinge rolverdeling. Met een duidelijk richtpunt dat de gespreksleider hen meegaf: Hoe maken we de processen en resultaten van het voorbeeldproject wel vanzelfsprekend?

De uitkomsten (zie kader) terugbrengen tot één kernachtige conclusie bleek niet mee te vallen. Regelmatig vielen termen als ‘simultaan schaken’, continuïteit, lef en ‘niet bang zijn voor complexiteit’. Het zorgde ook voor een levendige discussie. “Opdrachtgevers moeten ruimte geven door hun opdracht SMART in de markt te zetten, niet door hem dicht te timmeren”, vatte iemand samen. “En openstaan voor de verschillende belangen”, stelde een ander op de valreep. “Ruimtelijke kwaliteit ontstaat juist vaak door aandacht voor verschillen.”

Verslag: Eric Hoogeweg

AANBEVELINGEN

Tijdens de workshop hebben opdrachtgevers en opdrachtnemers in groepen gebroed op aanbevelingen voor hun onderlinge rolverdeling. De belangrijkste uitkomsten:

- Zoek robuustheid en integraliteit door opgaven te bundelen.
- Geef opdrachtnemers ruimte voor continuïteit en kwaliteit, soms moeten structuren hiervoor wijken.
- Borg ambities door betrokkenen vroeg samen te brengen en borg de focus voor alle fases van een project.
- Laat opdrachtnemers meedenken over deze borging.
- Ga niet meteen polderen door vroege afstemming met belanghebbenden: creatieve mogelijkheden worden hierdoor vaak te vroeg uitgesloten.
- Opdrachtgever en opdrachtnemer moeten durven elkaar de hoeken van de kamer te laten zien.
- Creëer een platform voor opdrachtnemers om kennis en creativiteit te delen en vermeerderen.
- Organiseer processen die kennis en kwaliteiten van belanghebbenden in het gebied aanboren, bijvoorbeeld door hen zelf opdrachtgever te maken (onderdelen) met een eigen budget.
- Opdrachtnemers: pak de actieve rol, voel je niet meteen bedreigd, maar geïnspireerd.
- Maak opdrachtgevers bewust dat zij worden afgerekend op de duurzame beleving van eindgebruikers.
- Een verhaal/concept vooraf kan bijdragen aan borging van continuïteit bij langere processen.

MIDDAGPROGRAMMA

VAKSYMPOSIUM

WOENSDAG 16 JUNI, 12.45 – 16.30 UUR

Tijdens het middagprogramma van het vaksymposium is verder ingezoomd op de rol van opdrachtgever, opdrachtnemer en de kaders voor ruimtelijk opgeven. Over de zoektocht naar kennis & vertrouwen, zekerheid & creativiteit en de behoefte aan persoonlijk contact bij selectieprocedures.

PRESENTATIE ONLINE

Meer weten over de aanbevelingen voor opdrachtgever en opdrachtnemer van Architectuur Lokaal?

Bekijk de presentatie van Michel Geertse op www.atelieroverijssel.nl

Direct na de lunch pakt Frederik Schukken als gespreksleider tijdens het middagprogramma de draad van het vaksymposium enthousiast op. Allereerst staat de rol van opdrachtgevers centraal tijdens een presentatie van Michel Geertse van Architectuur Lokaal: het onafhankelijk, landelijke informatie- en documentatiepunt voor architectuurbeleid. “Goede selectieprocedures zijn vooral een kwestie van communicatie en vertrouwen. Ze moeten een brug vormen tussen opdrachtgever en opdrachtnemer, in plaats van een barrière”, benadrukt Geertse.

Eigen opdrachtgeverschap scoort laag als instrument voor ruimtelijke kwaliteit, blijkt uit een recente wethoudersenquête van TNS Nipo in opdracht van Architectuur Lokaal, over de raadsperiode 2006-2010. Selectieprocedures worden opgezet en begeleid door ambtenaren en externe adviseurs. De verantwoordelijk wethouder komt er nauwelijks aan te pas. “Veel wethouders zien de opdrachtverlening niet als belangrijk instrument. Zij zeggen dat kwaliteit de doorslag geeft, maar opdrachtnemers denken hier meestal heel anders over.”

Kennis en communicatie

Geertse benadrukt het belang van kennis en vertrouwen voor een goede selectieprocedure. Hierbij somt hij diverse aanbevelingen op voor opdrachtgever én opdrachtnemer. “Een opdrachtgever moet goed nadenken over wat hij wil én hoe. Zorg dat je de juiste vraag aan de juiste architecten stelt. Analyseer de markt en schets een profiel van de juiste architecten. Baseer criteria niet alleen op de opdracht, maar ook op marktomstandigheden. En opdrachtnemers: maak spanningen tussen de uitvraag en de markt kenbaar.” En over de beoordeling: “Opdrachtgevers, zorg voor deskundigheid in de beoordelingscommissie. Inhoudelijke beoordeling van ontwerpvaardigheden is een vak.”

Ook aan goede communicatie is volgens Geertse dringend behoefte. “Vooral persoonlijk contact, terwijl opdrachtgevers juist vaak de neiging hebben dit te formaliseren. Maar ook opdrachtnemers moeten initiatief nemen om te zorgen voor het gewenste contact. En opdrachtgevers: zoek een redelijk evenwicht tussen gewenste zekerheid en de gevraagde creativiteit.”

In een eerste reactie spreekt gedeputeerde Dick Buursink (Cultuur, Europa en Stedelijke Netwerken) zijn teleurstelling uit over de afwezigheid van wethouders als opdrachtgevers bij het vaksymposium. Een week eerder waren overigens wel veel wethouders aanwezig bij de Bestuurlijke Netwerkbijeenkomst

die AtelierOverijssel en de provincie voor hen organiseerden in Dalfsen. En nu Hilde Blank net haar sleutel als atelierleider heeft overgedragen aan haar opvolger Gerard Eferink, reageert zij als directeur van BVR (Adviseurs Ruimtelijke Ontwikkeling) op de presentatie van Geertse. "Wij doen met BVR helemaal niet meer mee aan openbare aanbestedingen. Daarin is geen ruimte meer om het verschil te maken."

Kaders

Dan volgt een korte pauze waarin veel deelnemers een bezoek brengen aan de vraag- en aanbodmarkt van opdrachtgevers en opdrachtnemers. Ook gaat een driekoppige jury hier op zoek naar de meest opvallende presentatie. Direct daarna komen 'de kaders' als tweede hoofdonderwerp aan bod. Onder andere met een korte presentatie over de rol van de Omgevingsvisie bij het maken van ruimtelijke kwaliteit, door programmaleider Hennie Schuman van de provincie Overijssel.

Gedeputeerde Dick Buursink overhandigt het nieuwe inspiratieboek 'Voltooid verleden tijd, inspirerende voorbeelden van herbestemd industrieel erfgoed', aan drie Overijsselse architecten. Projecten van hen zijn als voorbeeld in het boek opgenomen. Het inspiratieboek is in opdracht van de provincie samengesteld door Het Oversticht.

Aansluitend volgt een korte presentatie over het concept knoopen dat de gemeente Tubbergen, de provincie en het InnovatieNetwerk ontwikkelen.

"Een eigentijdse oplossing voor schaalvergroting in de landbouw en verburgerlijking van boerenerven. Inmiddels is 65 procent van de erven al burgererf. Door knoopen kunnen nieuwe woonmilieus ontstaan", schetst Jos Jogems namens de gemeente Tubbergen. Het eerste erf is hiervoor inmiddels aangekocht. Het voorontwerp wordt na de zomer gepresenteerd. Aansluitend wordt de presentatie van de knoopen ook nog eens uitgeroepen tot winnende presentatie op de vraag- en aanbodmarkt.

Opdrachtnemers

Tot slot volgt een afsluitend blok over de rol van opdrachtnemers. Op de vloer van de creatieve fabriek volgt een discussie over de prioriteiten voor ruimtelijke kwaliteit. "Liggen die bij de regelgeving of inspiratie en creativiteit van ontwerpers?", zo legt gespreksleider Schukken alle aanwezigen een dilemma voor. Zij stemmen met hun voeten door naar de kant van het beleid of de creativiteit

te lopen. Een overgrote meerderheid kiest voor creativiteit en inspiratie als grote noodzaak. Maar in de discussie die volgt, blijken regels hiervoor juist weer de voorwaarden te scheppen. Net als het ochtendprogramma eindigt ook deze discussie zo met de waarheid die 'in het midden' ligt. "Het gaat om de juist balans tussen regels en vrijheden. Simpele regels zorgen voor de meest fantastische resultaten", aldus een deelnemer die slim, precies tussen de twee 'kampen' is gaan staan.

In de afsluiting door dagvoorzitter Hilde Blank en gedeputeerde Dick Buursink benadrukt de nu oud-atelierleider dat dit geen echte afsluiting is. "Het atelier gaat verder en staat voor een nieuwe fase." Buursink: "Het denken over kwaliteit moet bij iedereen op de harde schijf komen."

Tijdens de afsluitende borrel wordt nog lang nagepraat over de inspirerende dag.

Verlag: Eric Hoogeweg

UITGANGSPUNT 'RUIMTELIJKE KWALITEIT'

De partners die in Overijssel samenwerken aan de kwaliteit van de leef-omgeving hebben een gezamenlijke ambitie: ontwikkelingen stimuleren die bijdragen aan de (ruimtelijke) kwaliteit van de leefomgeving. Deze ambitie is verankerd in de Omgevingsvisie van de Provincie Overijssel. Gebiedskenmerken zijn het uitgangspunt voor behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit. Dat betekent koesteren van bestaande kwaliteiten en waar mogelijk introduceren van nieuwe kwaliteiten.

'Ruimtelijke kwaliteit' is niet te vangen in een universele definitie. Juist omdat deze per situatie anders is. Ruimtelijke kwaliteit ontstaat in de beleving van mensen en is het resultaat van menselijk handelen en natuurlijke processen. Het gezamenlijke uitgangspunt is: Zorgen dat de juiste kwalitatieve functie, op de juiste plek en op de goede manier wordt gerealiseerd in de omgeving.

ArchitectuurcentrumTwente

Waterschappen in Overijssel

PARTNERS

De activiteiten van AtelierOverijssel worden georganiseerd samen met alle partners: Architectuurcentrum Twente, Dienst Landelijk Gebied, Kunst & Cultuur Overijssel, Landschap Overijssel, Het Oversticht en de waterschappen. De activiteiten worden ondersteund door de provincie Overijssel.

COLOFON

AtelierOverijssel, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit
Harm Smeengekade 9
8011 AK Zwolle
0384222900
info@atelieroverijssel.nl
www.atelieroverijssel.nl

Algemene organisatie activiteiten Studio Hoogeveen & van Tilburg
Redactie verslag Eric Hoogeweg (AtelierOverijssel)
Teksten Eric Hoogeweg, René Didde, Mark Hendriks
Fotografie Dick Vos
Ontwerp Thonik
Druk Drukwerkdeal Deventer

©2010. Alle rechten voorbehouden.

Aan de inhoud van deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

